

ՏԱԹԵՎԻԿ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ Վ. Պարտիզունու անվան
հայ նոր և նորագույն շրջանի գրականության և նրա
դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի հայցորդ
tatev1111@mail.ru

**ՀՐԱՉՅԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ ՊՈԵԶԻԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ
ԱՐԺԵՎՈՐՄԱՄԲ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. պոեզիա, ժամանակ,
ավանդույթ, նորարարություն, արմատներ, եզերք, թարմ շունչ, գունային
երանգներ:

Ключевые слова и выражения: поэзия, время, традиция, нововведение,
корни, край, жизненность, цветные оттенки.

Key words and expressions: poetry, time, tradition, innovation, roots, rim,
new approaches, color shades.

Հր. Հովհաննիսյանի առաջին բանաստեղծությունները տպագրվել են
1934-1936 թվականներին <<Պիոներ կանչ>> թերթում և <<Մեր պատանի
ստեղծագործողները>> ժողովածուում: Վերջինիս առաջաբանում Վահրամ
Ալազանը գրում է. <<Ներկա ժողովածուում ամփոփված են կոնկուրսին
ներկայացված նյութերից առավել հաջողվածները (Հր. Հովհաննիսյանը շահել
էր առաջին մրցանակ): Այս նյութերում ուշագրավ են 15-ամյա Հրաչիկ
Հովհաննիսյանի բանաստեղծությունները, որոնք տոգորված են վարակիչ
լիրիզմով, ջերմությամբ ու հուզականությամբ: Հրաչիկ Հովհաննիսյանի
բանաստեղծությունները ուշագրավ են նաև իրենց գունեղ, պատկերավոր
լեզվով, հարուստ բառապաշարով, սահուն տաղաչափությամբ>>¹:

Բանաստեղծությունների առաջին ժողովածուից
(<<Բանաստեղծություններ>>) մինչև վերջինը՝ <<Դաժան դրախտավայր>>
(1993), Հր. Հովհաննիսյանի պոեզիան արժևորել են բազմաթիվ
գրականագետներ, գրողներ՝ Ս. Աղաբաբյան, Ս. Սարինյան, Հր. Թամրազյան,
Լ. Հախվերդյան, Ս. Արզումանյան, Ա. Զաքարյան, Գ. Հայրյան, Գ. Մահարի, Ն.
Զարյան, Ա. Սահինյան, Ս. Մարգարյան, Ս. Կապուտիկյան և այլք՝ տարբեր

¹ <<Մեր պատանի ստեղծագործողները>>, Երևան, 1936:

տեսանկյուններից արժևորելով նրա գունային համակարգը, ջերմ քնարականությունը, պատկերաստեղծման յուրահատկությունները:

Հետևելով բանաստեղծի ստեղծագործական շարժընթացին՝ քննադատները նշում են, որ Հր. Հովհաննիսյանը, շարունակելով մեր միջնադարյան և դասական գրականության ավանդույթները, դրանք հարստացրեց նոր գույներով, պատկերաստեղծման յուրահատկություններով՝ ստեղծելով բանաստեղծության իր ինքնատիպ մոդելը: Ընդգծվում է Հր. Հովհաննիսյանի՝ ժամանակի սրված զգացողությունը, ժամանակի տարբեր չափումների միջև կապ ստեղծելու նրա միտումը, քնարական հերոսների ներաշխարհի խորքերը թափանցելու, նրա ուրախությունը, նաև՝ դրամատիկ ապրումները բանաստեղծականացնելու, կենսափորձի առանձին դրվագներից իրականության ավելի խոր ու բազմակողմանի արտացոլման ճանապարհներ գտնելու որոնումները, բառի, տողի՝ որպես բանաստեղծական կառույցի կարևորագույն բաղադրիչների արժևորումը:

Առաջին իսկ բանաստեղծություններից մինչև <<Դաժան դրախտավայր>> ժողովածուի գործերը Հր. Հովհաննիսյանը պատանեկան, այնուհետև՝ երիտասարդական խանդավառությամբ էր լցնում իր տողերը, ընթերցողին վարակում սիրով, բնության հանդեպ ունեցած իր պաշտամունքով, կյանքը անիմաստ կերպով չվատնելու, ցավերը անթեղելու, բայց չմոռանալու տրամադրությամբ.

Ա՛խ, ջահելներ, մի մոայլվեք,
Մի շփոթվեք իմ խենթ վարքից,
Թողեք Ձեզ հետ, ամենքիդ հետ
Այսօր լինեմ սեղանակից:
Եվ, մոռացած ցավ ու նոպա՝
Մի անգամ էլ խնդամ ու լամ.
Մի թե այսպես չեն բաժանվում
Ծերերն իրենց ջահել կյանքից:

Հր. Հովհաննիսյանի պոեզիային իր <<Ժամանակակից հայ բանաստեղծներ>> աշխատության Ա հատորում անդրադարձավ Ս. Սողոմոնյանը²: Նշենք, փակագծում, որ Ս. Սողոմոնյանը Հր. Հովհաննիսյանի առաջին ժողովածուն համարում է <<Իմ կյանքի երգը>> (1951), մինչդեռ բանաստեղծի առաջին ժողովածուն՝ <<Բանաստեղծություններ>> խորագրով,

² Սողոմոնյան Ս., Ժամանակակից հայ բանաստեղծներ, Երևան, <<Հայաստան>>, 1965:

տպագրվել է 1946-ին Փարիզում: Հանրի Մարմարեանի առաջաբանով տպագրված այդ փոքրիկ ժողովածուի լույս ընծայման դրամատիկ հանգամանքների մասին Հր. Հովհաննիսյանը պատմում է << Երկու ճակատագիր>> հուշագրության մեջ: Հեղինակի առաջին գիրքը, որը պիտի լույս տեսներ 1936-ին, խմբագրի ձեռքակալման պատճառով նույնպես ձեռքակալվեց. << Երկրորդ անգամ գիրքս պիտի լույս տեսներ տասը տարի անց՝ 1946 թվականին, և այս անգամ էլ այդ և բազում այլ գրքերի վրա իջավ Համկոմկուսի որոշման ու ՍՄԿԴ քարտուղար Ժդանովի կտրուկ սուրը: Եվ, սհա, առանձին անգամ գիրքս լույս տեսավ 1948-ին, գրաքննության, ինչպես և զգոն ու զգույշ խմբագրի խորհրդով բզկտված, իմ իսկ ձեռքով փոփոխված տողերով, կրճատված տեքստերով, հանված բանաստեղծություններով: Հետո պարզվեց, որ դա իմ առաջին գիրքը չէր: Առաջին գիրքս լույս էր տեսել 1946-ին, և այն էլ ... Փարիզում, ինչից ես՝ անտեղյակ էի>>³:

Ս. Սողոմոնյանը, որպես Հր. Հովհաննիսյանի <<առաջին>> գրքի դրական կողմեր առանձնացնում է <<անմիջականությունը>>, <<անսեթևեթ ոճը>>, <<պլաստիկ պատկերները>>, թեպետ <<երիտասարդ բանաստեղծը ընթերցողներին առաջին անգամ հանդիպում է հանրածանոթ, արդեն երգված թեմաներով, հայրենիքի սեր, պատերազմ, ռազմաճակատի վերհուշեր, խաղաղություն և այլն, որոնց կողքին հանդիպում են նաև սիրո ու բնությանը նվիրված երգեր, որոնք ջերմացված են մի ուրույն ներքին կրակով>>⁴:

Հր. Հովհաննիսյանի բանաստեղծությունների այդ <<ներքին կրակը>>, անմիջականությունը, պատկերաստեղծման յուրահատկությունները, անկաշկանդվածությունը, երաժշտականությունը, նկարագրականությունից խուսափելու ընդգծված միտումները, պատումի անբռնազբոսիկությունը, բնապատկերի՝ սովորական աչքի համար անտեսանելի գույներն ու երանգները, սովորական ականջին անհասանելի <<հարսնաքողով>> ծածկված դեղձենու, պտղավորված խնձորենու բողբոջների պայթյունի ձայներն ու շշուկները տեսնելու և լսելու հովհաննիսյանական սրված զգացողությունն են առանձնացնում Հ. Սալախյանը, Ս. Աղաբաբյանը, Ս. Արզումանյանը, Ա. Զաքարյանը, Լ. Հախվերդյանը, Ս. Սարինյանը, Հր. Թամրազյանը և այլք:

³ Հեղինակի հավաստմամբ՝ գրքի ամբողջ տպաքանակը, Ֆրանսիայում հայաստանի դեսպանատան աշխատող, ԿԳԲ կցորդ ում Հինայեկյանի կողմից այրվել է և Հայաստան չի հասել: Տես՝ <<Հուշարձան Հրաչյա Հովհաննիսյանին>> Երևան, <<Արևիկ>>, 2015:

⁴ Սողոմոն Սողոմոնյան, Ժամանակակից հայ բանաստեղծներ, Երևան, 1965, էջ՝ 264:

Հ. Սալախյանը Հր. Հովհաննիսյանի ժողովածուներում (<<Իմ կյանքի երգը>> և <<Երկրորդ հանդիպում>>) առանձնացնում է Մեծ հայրենականի թեմայով գրված բանաստեղծությունները, որոնց մեջ հեղինակը բանաստեղծականացնում է պատերազմական տարիների իր սերնդի կենսապատումի առանձին դրվագները⁵:

Առավել հանգամանալից Հր. Հովհաննիսյանի բնաստեղծություններին անդրադարձել է Ս. Աղաբաբյանը: <<Խոստովանության ժամը>> հոդվածում անվանի գրականագետը բանաստեղծի <<Հայրական երգ>> գրքի գործերում տեսնում է <<միջանցիկ մի հնչերանգ>>,<<անծայրածիր մի գիծ>>, որը սկզբնավորում է <<Հրաշալի այգեպան>>,<<Վայրի վարդ>>, <<Սուրբ դափնու վրա>> ժողովածուներում, հասնում մինչև նոր գիրքը և դառնում <<միանգամայն նոր որակ, հասունության որակ>>:

Խոստովանության ժամը ոչ թե ժամանակի մի միավոր է, որի ընթացքում բանաստեղծը հոգեկան տուրք է մատուցում ծնողների ու ընկերների հիշատակին, <<ոչ միայն օրհանք է աշխարհի լուսավոր դրվագներին՝ գարուններին, ծաղիկներին, նվագներին, սերերին, այլև մինչև վերջ հոգին բացելու (<<Հանգիստ սրտով չափելու՝ ինչոր ունեմ ու չունեմ>>) անկեղծ մտահոգություն:

Գրականագետը ժողովածուն արժևորում է <<Նյութի ոչ թե թեմատիկ, այլ գեղարվեստական լուծման>> տեսանկյունից, ընդգծում բանաստեղծությունների <<անմտադիր, անցուցադրական, ինչ-որ տեղ անգամ միամիտ հուզականությունը>>⁶: Անցած օրերն արթնացնում են <<դրամադիկական վերապրումներ, որոնք ժողովածուի տիրապետող շաղախն են>>, իսկ <<դրամատիզմը մարդկայնորեն շատ հասկանալի կարոտն է իր անցած ճամփաների, իր գյուղի արևի, իր մանկության մասունքների հանդեպ>>⁷:

Հրաչյա Հովհաննիսյանի ստեղծագործություններին Ս. Աղաբաբյանը ավելի հանգամանալից անդրադառնում է <<Հայ գրականության պատմություն>> 2-րդ հատորում (Երևան, ՀՀ ԳԱԱ հրտ., 1993):

⁵ Տե՛ս՝ Ք. Օվանիսյան, „Вторая встреча“, стихи на армянском языке, Ер., „Армгосиздат“, 1951, և „Моим товарищам по счастью М; „Советский писатель“, 1952, գրքի առաջաբանը:

⁶ Հուշարձան Հրաչյա Հովհաննիսյանին, էջ՝ 249-251:

⁷ Քննադատներից ոմանք այդ դրաման տեղադրում են <<քաղաքակրթության>> և <<անադարտ բնության>> ցավագին բախման հանգույցներում և հեռուն գնացող եզրակացություններ են անում դրանից: Գրականագետը, բնականաբար դա համարում է <<չարաչար սխալումնք>>, բանաստեղծին ճիշտ չհասկանալու հետևանք:

Գրականագետի դիտարկմամբ <<Բանաստեղծությունների մտորումային շերտը կյանքի իմաստի մենախոսական կառուցվածքներով, Հովհաննիսյանի քնարերգության մեջ տեղ բացեց նաև բանաստեղծության ամենաբարդ տեսակի՝ քառյակ – ութնյակների շարքի համար, որոնք տեղ գտան <<Իրիկնային դողանջ>> գրքում>>⁸, որտեղ <<Իրիկնային դողանջների ծննդյան նախապատճառը համարելով Պ. Սևակի երագային տեսիլքը՝ Հովհաննիսյանը նրա հիշատակին է նվիրել մորմոքային ութնյակների մի շարք՝ իմաստավորելով նրա գեղարվեստական սխրանքը>>:

Քննադատությունը լայնորեն արձագանքեց <<Հրաշալի այգեպան>> ժողովածուին (1956): Բանաստեղծի երկհատորյակի մասին գրախոսականում անվանի գրականագետ Հր. Թամրազյանը <<Բանաստեղծի ճանապարհը>> հոդվածում (<<Սովետական գրականություն>>, 1972, N 7) ժողովածուի <<գողտրիկ ու զուլալ երգերի մեջ>> տեսնում է մի ներքին վեճ՝ վերացական ու խրթին բանաստեղծական այն ոճի դեմ, որը բարձրանում է փայտե ոտների վրա, սակայն շփոթ է առաջացնում անփորձ ընթերցողների շրջանում>>: Հր. Հովհաննիսյանի << երգի մեջ գծագրվում է իր հողի հետ ամուր կապված նոր ժամանակների մարդը, որը ստեղծման մեջ դրսևորվում է մեծ զգացում ու ներշնչանք: Այդ ավանդը խոր ակունքներ ունի, գալիս է հեռվից, միջնադարյան բանաստեղծությունից, գալիս է Թումանյանից, Վարուժանից և այսօր ահա ծավալվում է արդի բանաստեղծության մեջ: Այդ թեման ներշնչել է Պ. Սևակին, Հ. Սահյանին, Վ. Դավթյանին, և ինչպես ասացինք, հենց սկզբից նաև Հրաչյա Հովհաննիսյանին>>⁹:

Հայրենի եզերքի թեման՝ հացի, գինու, բերք ու բարիքի թեման, բանաստեղծին տալիս են բնական ամուր հիմք՝ ավելի լայն հայացքով նայելու աշխարհին:

<<Բանաստեղծի գեղարվեստական>> համակարգում մարդասիրական դավանանքը վերաճել է, մի տեսակ, հոգեկան պահանջի, - գրում է Ս. Արզումանյանը <<Բանաստեղծի դավանանքը>> հոդվածում (<<Սովետական գրականություն>>, 1973, N 9) անդրադառնալով <<Աշուն թագուհին>> և <<Արևոտ կղզու երգը>> շարքերին՝ գրականագետը <<մտահղացմամբ և ընդհանուր կենսափիլիսոփայությամբ այնքան միմյանց մոտ>> այդ շարքում

⁸ Աղաբաբյան Ս., Արդի հայ գրականության պատմություն, հ. 2, Երևան, 1993, էջ՝ 324:

⁹ Տիպաբանական առնչություններ է կարելի տեսնել Դ. Վարուժանի <<Հացին երգը>>, Հր. Հովհաննիսյանի <<Հրաշալի այգեպան>> և Վ. Դավթյանի <<Գինու երգը>> ժողովածուներում, որոնց մեջ <<հայրենի բնաշխարհի բերք ու բարիքի նկարագրության հետ միասին երևում է նաև ոգու ներքին գեղեցկությունների մթնոլորտը>>:

տեսնում է <<աշխարհին և մարդուն փիլիսոփա բանաստեղծի հոգու աչքերով նայող, մյուս կողմից, քիչ է ասել՝ բարի ու անքեն, այլև լուսարար ու լուսակաթ գործով ամեն ինչ ընդգրկող, աշխարհի և մարդու իսկական սիրո հետ բանաստեղծի տրամադրությունները>>: Այդ շարքերում , <<կարող է պարադոքս թվալ,- Հր. Հովհաննիսյանը ավելի շատ մտահոգություններ, ցավեր ու կարոտներ էր արտահայտում, քան վայելք, ցնծություն կամ բերկրանք: Անգամ սիրո երգերի մեջ նա ավելի շատ շեշտում է տառապանքը, կսկիծը>>¹⁰:

<<Աշնան թագուհին>> և <<Արևոտ կղզու երգը>> շարքերում Գ. Հայրյանն առանձնացնում է <<հույզի և խոհի ներդաշնակությունը>>, <<զարմանալի անկեղծությունը>>, <<չպղտորված հոգու գեղեցկությունը>>, <<անմիջականությունը>>: Բանաստեղծը <<թափանցում է հոգու ներքին շերտերը, անտեսանելի խորքերը>>, <<բերում է իր գույնը՝ դրանով հարստացնելով մեր պոեզիայի հարուստ երանգապանակը>>:

Ե. Պետրոսյանը <<Հայրական երգ>> գրախոսականում (<<Գրական թերթ>>, 1977, N 36) առանձնացնում է <<քնարական – էպիկական փաստերի միաձուլումը, նախանձելի սեղմությունը, հղկվածությունը, տաղաչափական արվեստի վարպետությունը, բնապատկերների բազմերանգությունը>>:

Լ. Հախվերդյանը <<Բանաստեղծն ու իր ընթացքը>> հոդվածում անդրադառնում է <<Դաժան դրախտավայր>> բանաստեղծությունների գրքին (1993), որը բնութագրում է որպես <<վերջին տարիների աղետներն ու ավերները տեսած, ազատագրական կռվի զոհերի կսկիծը, ժողովրդի տառապանքը հոգու մեջ քամած բանաստեղծի խոսք>>, որ միաձուլում է երեք շերտ՝ երկրաշարժ, Արցախի հերոսական դրամա և ժողովրդի նորօրյա տանջալի կեցություն>>: <<Երեք շերտ ոչ թե առանձին-առանձին, այլ փոխադարձ ներթափանցումներով, ինչպես ամեն մի հայ մարդ դրանք զգում է միասնաբար, իբրև մեր ժամանակի ռդբերգական – հերոսական շեշտ, որ տառապանք է պատճառում, բայց և հուսահատության չի մատնվում>>¹¹:

Հր. Հովհաննիսյանի պոեզիային անդրադարձել են նաև այլազգի քննադատներ ու գրողներ:

Հր. Հովհաննիսյանի պոեզիան բարձր չափանիշներով է արժևորում Էդուարդաս Մեծելայտիսը: Բանաստեղծի <<կուռ ու չափածո>> տողերում Էդ. Մեծելայտիսը տեսնում է <<անալիտիկ խորություն, ժողովրդի հոգևոր

¹⁰ Արզումանյան Ս., Բանաստեղծի դավանանք, <<Սովետական գրականություն>>, 1974, էջ՝ 96:

¹¹ Հախվերդյան Լ., Բանաստեղծն ու իր ընթացքը, <<Գրական թերթ>>, 1993, N 26:

կարիքներին խորամուխ, նրա ճակատագիրը իր ճատակագիրը դարձրած>> քանաստեղծին:

Ամսագրային մի հոդվածի շրջանակներում, բնականաբար, հնարավոր չէր անդրադառնալ Հրաչյա Հովհաննիսյանի մոտ 60-ամյա գրական գործունեությունն արժևորող քննադատական բոլոր հոդվածներին, գրչակից ընկերների գնահատականներին:

Պարզապես նշենք, որ Հր. Հովհաննիսյանի պոեզիան արժևորել են նաև Ս. Խանզադյանը, Ս. Կապուտիկյանը, Հ. Սահյանը, Մ. Մարգարյանը, Ա. Սահիսյանը, Վ. Պետրոսյանը, Վ. Հակոբյանը և այլք:

Տաթևիկ Պողոսյան

Հրաչյա Հովհաննիսյանի պոեզիան քննադատության արժևորմամբ Ամփոփում

Հրաչյա Հովհաննիսյանի պոեզիան միշտ էլ եղել է քննադատության սևեռուն ուշադրության կենտրոնում: Նրա ստեղծագործություններին տասնամյակների ընթացքում անդրադարձել են տարբեր սերունդների քննադատներ՝ արժևորելով բանաստեղծի վաստակը, ընդգծելով նրա բանաստեղծությունների քնարականությունը, էպիկական շունչը, ժամանակի սրված զգացողությունը:

Սույն հոդվածում փորձ է արվում համակարգել, ի մի բերել քննադատության դիտարկումները, որոնք կարևոր են Հրաչյա Հովհաննիսյանի պոեզիան որպես համակարգ ներկայացնելու, նրա բանաստեղծական աշխարհը գրականագիտական մտքի արդի զարգացումների համապատկերում ներկայացնելու համար:

Татевик Погосян

Поэзия Грачья Оганисяна с оценением критики

Резюме

Поэзия Грачья Оганисяна всегда была в центре пристального внимания критики. Его произведениям в течение десятилетий возвращались критики разных поколений, оценивая заслугу поэта, подчеркивая лиричность его поэзии, эпический вздох, обостренное чувство времени.

В сей статье делается попытка систематизировать, обобщать наблюдения критики, которые важны для представления поэзии Грачья Оганисяна как структуру, чтобы его поэтический мир представить в панораме современных развитий литературоведческой мысли.

Tatevik Poghosyan

The criticism of Hrachya Hovhannisyan's poetry as value

Summary

Hrachya Hovhannisyan's poetry has always been in the center of attention by coming in for a criticism. Critics of all generations have touched upon his works estimating the poet's merit, emphasizing the lyricism, epic touch and the keen sensation of time of his poems.

In this article we try to arrange and sum up the observations of criticism that are essential to present Hrachya Hovhannisyan's poetry as an approach, and to present his world of poetry in the modern developing framework of literary mind.

Խմբագրություն է ուղարկվել 16.04.19

Հանձնարարվել է գրախոսության 19.04.19

Տպագրության է հանձնարարվել 29.04.19